

БИБЛИЈСКИ ПОДТЕКСТ ПРИПОВЕТКЕ *АВИМЕЛЕХ* СИМЕ МАТАВУЉА¹

САЖЕТАК: Рад сагледава значај библијског подтекста у приповеци *Авимелех* Симе Матавуља. Приповетка је анализирана методом постепеног проналажења библијских мотива, чиме је успостављен интертекстуални однос са *Књигом о Јову*, *Јеванђељем по Маџеју*, *Јовановим Ошкровењем*, *Првом књигом Мојсијевом*... Већ првим читањем, кроз библијске цитате који су дати у тексту, можемо разазнати библијски подтекст. Цитати из *Библије* дати су на почетку поглавља. Причу о свом страдалничком животу казује главни лик Авимелех. Битна карика у тој причи јесте његов млађи брат Аод, стар тридесетак дана, чије окончање живота буди вапај у души и вулкан у глави Авимелеховој. У њеној основи лежи библијска прича о страшном покољу јеврејске деце током Иродове владавине (мотив страдања и жртве), чин духовног преображаја кроз патњу и библијска идеја неисцрпне љубави Бога и оних који су верујући.

Кључне речи: библијска легенда, подтекст, интертекстуалност, цитат

*Вера је тврдо чекање онога чему се надамо,
И доказивање онога што не видимо.*

(Јеврејима посланица
св. апостола Павла, 11, 1)

Симо Матавуљ, писац реализма, највећи део свог књижевног рада посветио је писању приповедака у којима је осликао реалан живот, људе које је свакодневно сретао. Јунаци његових приповедака припадају различитим стаљима и срединама. Међутим, своју наклоност он је даровао обичном човеку, а с пуно осуде писао је о свим оним недаћама које су тог истог човека пратиле.

У Матавуљевом опусу постоји једна приповетка која се својом тематиком разликује од осталих и којој је критика посветила мало пажње, а носи назив *Авимелех*.² Она у свом подтексту крије библијске мотиве о страдању

¹ Рад је писан у оквиру специјалистичких студија, под менторством проф. др Оливере Радуловић.

² Приповетка је објављена 1904. године у *Српском књижевном гласнику*, књ. 12.

јеврејске деце и рођењу Исусовом. То је, у ствари, прича о непрекидном човековом жртвовању зарад виших идеја и зарад Бога.

Ова нам приповетка, као и Матавуљева аутобиографија *Биљешке једног њисца*,³ открива да је он добро познавао *Библију*, али и да су неке друге књиге умногоме утицале на тумачење исте. У својој аутобиографији писац наводи да је читао италијански превод Ренановог дела *Живот Исусов*⁴ и Бихнерово дело *Сила и материја* (Матавуљ 1939: 19). Можда га је баш Ренаново дело подстакло да дође у додир са *Талмудом*,⁵ древном јеврејском књигом. Он на самом почетку даје цитат из тумачења Талмуда, који представља темељ на којем ће бити изграђена радња приповетке: „Авимелех, син Елифаса сина Авијуда сина Еонова, од племена Јудина, из града Бет-Лехема, услед зверства Ирода Идумејца, пресели се у Персију, у град Хесбон, где постаде славан звездар и мудрац“ (Матавуљ 1954: 532).

Приповетка *Авимелех* носи назив главног јунака, који је истовремено и приповедач (на самом крају приповетке), а који своју трагичну причу износи персијском звездару. У том моменту долази до ретроспективног приповедања. Матавуљ износи причу лако и она подсећа на народне приче, које у себи крију

³ Након очеве смрти, мајка је Симу одвела код његовог стрица Серафима, игумана манастира Крупа, да учи за калуђера. Те четири године је тешко поднео. У недовршеној аутобиографији је написао: „Сад морам додати да сам на крају изгубио оно што је било најбоље при мени, што је од раног дјетињства било најљепши украс и израз радости – наиме изгубих вјеру у Бога. Не само што већ нијесам вјеровао него сам мрзио вјеру. Тај преокрет настао је по угледању на друге и по неком разложењу, које ми се онда чинило необориво, а које бјеше скроз дјетињасто. Свакако томе бјеше подстрекач и охолост, јер сам увјерен био да су сви учени људи безбожници. И прва ми је брига била да се утврдим у невјеровану, да га чврсто поткрјепим тобож научним разлозима, који се без пола муке стеку из препорученијех нам књига“ (Матавуљ 1939: 19).

⁴ Ренан у свом делу *Живот Исусов* пише о Исусу као о Сину човечјем. За њега су Јосиф и Марија обичне занатлије. Њихова кућа је типична слика сиромашне куће, која је истовремено и спаваоница и штала. Од намештаја имају асуру, јастуке разбацане по земљи, посуде од глине и један сандук. Ренан пише о Маријиној многобројној деци, која су из једног или два брака, а Исус је најстарије дете. Он је сматрао да је Месијин долазак у Исусу пробудио машту, која га је навела да себе представи као сина Божјег, јер он није познавао схоластику Јерусалима која треба да сачини *Талмуд* (Ренан 1921).

⁵ *Талмуд* чине усмена предања Јевреја, која су временом преточена у спис. Он је, за разлику од *Сјароџ завешта*, прихваћен само у јеврејским круговима. Оспораван је од стране хришћанске заједнице јер погрдно говори о личности Исуса и Марије, као и приповетка *Авимелех*. Зато је уништаван. Због великог обима и језика, био је слабо превођен. У 18. веку се јављају први преводи на латинскијезик (Werber1982: 9–36). Код нас су се први преводи јавили знатно после смрти Симе Матавуља, тако да је он у својим рукама могао држати само латински превод. Али то и није неко чудо, јер је он један од најобразованијих српских писаца. Иако није похађао неке велике школе, пуно је читао. Говорио је више језика, па је тако и читао књиге написане тим језицима.

једну мистичну црту. Приповетка је подељена на три целине. Док се на почетку прве налази цитат из тумачења *Талмуда*, друга и трећа целина почињу библијским цитатима.⁶ Тим цитатима је успостављен интертекстуални однос текста приповетке и *Библије*. Семантички су повезани са текстом, па самим тим указују на могућност различитог читања и тумачења приповетке.

Авимелех⁷ је син Елифаса и Мирјам. Мирјам је јеврејско име које одговара хришћанском имену Марија. То нас име упућује на Марију, Исусову мајку. Рођен је у Бет-Лехему (Витлејему), у родном месту Исуса Назарећанина. Ови подаци буде асоцијације на свет *Библије*, односно на *Новоџ завети*. Прича почиње у време када је Авимелех имао шеснаест година, а његов млађи брат Аод тек навршио тридесети дан свога живота. О том периоду говори и сам *Нови завет*, тако да новозаветна јеванђеља и ова приповетка кроз живот Исуса, односно Авимелеха, упоредо причају причу о једном времену и људима који су у њему живели. Није необично што јунак приче има шеснаест година. Ако се овај број посматра као удвостручена осмица, он тада указује на умножавање циклуса промена и поновна рађања, што је у вези са основом ове приче. Треба напоменути да након шест дана стварања и сабата, Бог „почину у седми дан од свих својих дела, која учини“ (Прва књига Мојсијева, 2, 2), а осмог дана најављује се вечно доба које доноси не само ускрснуће Христа него и човека, „блаженство будућег века“ (Rečnik simbola 2004: 466).

Авимелехова породица беше сиромашна. Имали су нешто земље и стокe. Живели су у типичној кући у којој је живело сиромашно јеврејско становништво: од опеке, покривеној сламом, са два прозора. Прозори су били малобројни, како би се на тај начин спречило загревање просторије или упад провалника. Једино осветљење била је уљана светиљка. У шупљини пода беше огњиште, у које се стављало угашено угљевље. Јело се врло скромно, на овчијој кожи, али је молитва била неизоставна. Били су од племена Јудина, а Елифас, иако неписмен, био је познат као добар познавалац „*Светиоџ иисма*, особито зналац машијанских пророштава“ (Матавуљ 1954: 534). На основу тога можемо претпоставити да је Елифас био један од фарисеја, које је одликовало добро познавање вере и закона, како усмених тако и писаних, као и нестрпљиво ишчекивање Месијиног доласка. Као једино одступање од ове претпоставке, можемо узети чињеницу да је Елифас био неписмен.

У њиховој кући Јехва је био слављен, а Мирјам би често певала псалме: „Благосиљај, душо моја, Господа/ и не заборављај добра што ти је учинио!/ Он

⁶ „Сваки цитат коришћен као мото маркира доминантан мотив у оном поглављу приповетке које га функционализује, тако да мотивација иде од цитатног текста ка цитираном што је својство модерне књижевности“ (Радуловић 2011: 271).

⁷ Авимелех са познатим мудрацем и пророком повезује поменути мото из *Талмуда*. „Ауторитарност свете јеврејске књиге у функцији је наглашавања аутентичности описаних збивања и њихове историјске заснованости“ (Радуловић 2011: 272).

ти **прашта грехе твоје/** и исцељује све болести твоје“ (Матавуљ 1954: 535). Матавуљ наводи стихове из *Сѿтароѿ заветѿа*, „на шта нас упућује лексика, карактеристична стилизација и транскрипција имена. У цитату је маркиран мотив праштања греха са чим је повезана вера и оданост Богу која се осећа у Авимелеховој породици“ (Радуловић 2011: 272). Без певања се у *Сѿтаром заветѿу* Богу није могла узнети права хвала, оно је представљало симбол непоколебљиве вере и дубоке посвећености душе Богу: „Од страже јутрење до ноћи,/ од страже јутрење,/ нек се узда Израилъ/ у Јехву, у Јехву, у Јехву!“ (Матавуљ 1954: 533).

Мирјам је пореклом из добре породице која је дала војводу Аода, борца против Римљана у Макабејском устанку (165–135 п. н. е.). Мирјам је била оличење здраве женске лепоте (бујне женске обрине, дуга и црна коса, бео тен). Авимелех беше њен и Елифасов првенац који ликом подсећаше на мајку. Био је снажан, срчан, леп младић, који се није плашио посла и без поговора је оцу помагао. Вешто је праћком ловио дивљач, а да притом није осећао страх. Није се плашио ни озлоглашеног злочинца Ноаха, од кога су сви зазирали, већ га је презирао јер је идолопоклоник и највећи непријатељ Јехве и хебрејских закона. Авимелех је био понос родитеља, који се надаше да ће изродити још такве деце, јер су за Јевреје деца била највећи благослов.

Међутим, на несрећу Елифаса и Мирјам, испостави се да је њихов син „уклетва дома свога, узрок плача матере своје и срамота оца свога“ (Матавуљ 1954: 539). Више од пет година деце нису могли имати. Мирјам је то сматрала казном божјом јер је сувише била поносна на своју лепоту, свој стас, на своје дете. Била је кажњена јер се није стидела својих женских облина⁸ и с поносом их је истицала. Она је тога била свесна, али није могла са тим да се избори. И сами њени одласци на студенац, који је симбол материнства и плодности, могу представљати још једно обележје њене гордости. То беше грех самољубља, таштине, а у *Књизи ꙗројоведниковој* је записано: „[...] све је таштина и мука духу“ (Књига проповедникова, 1, 14). Бог је увек уз нас и пружа човеку могућност да увиди своје грешке, покаје се, а свака грешка може бити опроштена. Зато она поче постити и молити се јер „ваља да се молим судији својему“ (Књига о Јову, 9, 15). Године су пролазиле, њена лепота је ишчезла, а дете није могла родити. Ипак, божја љубав према људима је бескрајна, његово праштање неуништиво. Он их никад не напушта, а нарочито оне који имају снаге да се боре са собом, „јер он задаје ране, и завија; он удара и његове руке исцељују“ (Књига о Јову, 5, 18). Људски греси могу бити опроштени јер „ако при-

⁸ „Јер јој грех беше једнако пред очима. Кад би лети, голорука, боса, у ланеној сукњи, која беше као сливена на њеним облинама, ишла на студенац усред села, ишла држећи једном руком суд на глави, а другом подупирући бујне дојке, ишла типко, хитро, као кошута, крећући плећима, тада би је људи гледали очима ватрене чежње, и више но један пожелели смрт Елифасу“ (Матавуљ 1954: 537).

знајемо грехе своје, веран је и праведан да нам опрости грехе наше, и очисти нас од сваке неправде“ (Откровење Светог Јована Богослова, 1, 9).

Авимелех лепотом подсећаше на мајку, а духом на оца. Његова снага и храброст указиваху да је од племена Јудина. Све су га девојке желеле, али о томе нису смеле гласно размишљати јер је он био „уклетва дома свога“ (Матавуљ 1954: 538). Њему је, на неки начин, било предодређено да буде жртва у својој породици, као и Исак, али ће га Бог, као и Исака, поштедети: „А анђеоче рече: не дижи руке своје на дете, и не чини му ништа; јер сада познах да се бојиш Бога, кад ниси пожалио сина свога, јединца свога, мене ради“ (Прва књига Мојсијева, 22, 12). Аодовим рођењем са њега ће клетва бити скинута. Мирјам је била забринута због Авимелехове женидбе. Знала је да се ниједна бетлехемска девојка неће смети удати за њега. Она се прибојавала да ће бити приморан оженити се Самарићанком и да ће га његов народ због тога одбацивати, јер су Самарићани за њих били јеретици. Јевреји су презирали Самарићане, „метали су их у исти ред са паганима, уз један степен мржње више“ (Ренан 1921: 114). Њима је чиста јеврејска крв била битна, па су родитељи, да би очували ту чистоту, пазили са киме ће њихова деца да остваре брачну заједницу. Та идеја је пропагирана и у *Сйџаром завейџу*. Тако Аврам, отац Исаков, у свему Богу угодан, заклиње пред смрт слугу речима: „Отићи ћеш у земљу моју и у род мој и довести жену сину моме Исаку“ (Прва књига Мојсијева, 34, 16). Наиме, Бог је такве бракове видео као издају, као „прељубу са боговима њиховијем“ (Друга књига Мојсијева, 34, 16).

Авимелех је од оца научио сва пророштва о Месији. О томе би често размишљао, па би од тог силног заноса бесомучно плакао јер би се сетио ко је и какву му је судбину Бог одредио. Предосећао је Месијино скоро рођење у Бет-Лехему.⁹ По његовом мишљењу, мати „*Дивнога* мора бити прелепа“ (Матавуљ 1954: 539), лепша од Мирјам, од рода Давидова, али он за такву није знао. Није знао ни ко ће отац бити, али је знао:

„Дивни ће бити најлепши, најмудрији, најсилнији од свих људи који су некад на свету били или ће бити. У часу Његова рођења затрешће се не само Бет-Лехем и Јудина Гора и Израил вас него и цела земља! *Емануил – Дивни – Силни – Вечни* дићи ће народ свој до висине каква се ни замислити не може, и Израил ће заповедати свима народима на земљи“ (Матавуљ 1954: 539).

Јевреји су у то време очекивали краља – месију који би владао царством мира и правде. Морао је бити од рода Давидова јер је он први цар целе државе израиљске, творац најмоћније државе у историји јеврејског народа. Јеврејска реч *месија* значи ‘помазан уљем, посвећен’, на грчком *христџос*. А само су кра-

⁹ „А ти, Витлејеме Ефрато, ако и јеси најмањи међу тисућама Јудинијем, из тебе ће ми изаћи који ће бити господар у Израилу, којему су изласци од почетка, од вјечнијех времена“ (Књига пророка Михеја, 5, 2).

љеви и првосвештеници помазани. Многе недаће су у том периоду задесиле јеврејски народ, па су утеху тражили у пророчанствима која су наговештавала царство, којим би владао божји месија. Авимелех Месију именује са „Емануило – Дивни – Силни – Вечни“ (Матавуљ 1954: 539), како се спомиње и у *Књиги пророка Исаије*.¹⁰

Кад се родио Аод, срећа се вратила у Елифасов дом. Народ тај догађај прогласи чудом и сматраше да је том детету „нешто велико намењено“ (Матавуљ 1954: 540). То мишљење делио је и сам Авимелех, што можемо закључити из његовог обраћања Аоду: „Крепи ми се, помоћи, и спасење, и милино живота мога! Буји, паји, лавићу Јудин, најбољи између Јудејаца“ (Матавуљ 1954: 535). Лав Јуда у *Библији* се спомиње све од *Посијања*:

„Јуда, тебе ће хвалити браћа твоја, а рука ће ти бити за вратом непријатељима твојим, и клањаће ти се синови оца твојега. Лавићу Јуда! С плена си се вратио, сине мој; спусти се и леже као лав и као љути лав; ко ће га пробудити?“ (Прва књига Мојсијева, 49, 8–9).

Овај навод потврђује претходно мишљење јер се Авимелех, супротно тадашњим обичајима, свом млађем брату обраћа као узвишенијем, и по статусу старијем од себе. Може се чак претпоставити да Авимелех верује да је Аод долазећи Месија јер се у *Сћаром завету*, као и у хришћанској симболици уопште, лав поистовећује са Изабраним, односно са Исусом у *Новом завету*.¹¹

Можда то рођење и није било велико чудо, јер Бог не заборавља оне који су у својим мислима увек уз њега и који подносе жртву зарад њега. Тако је и Миријам, после много година кајања, жртвовања и непрестаних молитви Богу, као награду за своју чисту и непоколебљиву веру, добила од Њега награду у виду још једног мушког потомка. Иако јој се вратила физичка лепота после његовог рођења, она задржава своју духовну кроткост и материјалну скромност, коју је Матавуљ вешто приказао ношењем једне хаљине и појаса на боковима, који, на тај начин ношен, симболизује духовну плодност и верност Богу: „И правда ће му бити појас по бедрима, и истина појас по боцима“ (Књига пророка Исаије, 11, 5). Међутим, иако су Аоду предвиђали блиставу будућност, његов живот није био предодређен за велика дела јер је исувише кратко трајао. Ипак, њему је живот подарен и одузет зарад виших циљева. Умро је

¹⁰ „Роди нам се дете, син нам се даде, којему је власт на рамену, и име ће му бити: Дивни, Саветник, Отац Вечни, Кнез Мира. Без краја ће расти власт и мир на престолу Давидову и у царству његову да се уреди и утврди судом и правдом отсада довека“ (Књига пророка Исаије, 9, 6–7).

„Зато ће вам сам Господ дати знак; ето девојка ће затруднети и родиће сина, и наденуће му име Емануило“ (Књига пророка Исаије, 7, 14).

¹¹ „И један од старешина рече ми: не плачи, ево је надвладао лав, који је од колена Јудина, корен Давидов, да отвори књигу и разломи седам печата њезиних“ (Откровење Јованово, 5, 5).

као једна од многобројних невиних жртава Иродовог покоља јеврејске деце. Жртва, наизглед бесмислена, а у ствари поднесена зарад спасења Изабраног.

Сада се треба вратити на почетак приче, у тридесето јутро Аодовог живота. Тридесет је број који можемо довести у везу са Исусом. Сматра се да је Исус почео да јавно говори са око тридесет година (Јеванђеље по Луки, 3, 23), али и да је разапет тридесете године. То је јутро у Авимелеховој кући било као и свако друго. Међутим, одређени појмови указују на промене које ће се десити у тој породици, али и на одређене односе унутар породичног круга. Још је био мрак кад Мирјам подоји Аода. Ова слика упућује на блискост, преданост и несебичност коју Мирјам пружа свом тек рођеном детету. Повезана је и са појмом плодности и млека, које је симбол духовне хране, а у хришћанској иконографији оно је вид добре мајке, која даје млеко истине. У *Речнику симбола* дојка представља „препород, повратак у недра земље, као свака смрт, увод је у ново рођење“ (Реџник *simbola* 2004: 167). Наведено се може протумачити као Аодова предстојећа смрт, али и продужетак живота новорођеног Исуса. Претходну реченицу можемо повезати са следећом ситуацијом у којој Елифас пролази кроз мрак до кућних врата која отвара. У симболичком смислу врата су прелаз из подручја световног у подручје светог, односно прелаз са земље у краљевство небеско (она омогућују приступ објављењу). Отворивши врата, он угледа ноћ „као аспект припремања дана кад ће избити светлост живота“ (Реџник *simbola* 2004: 610), што нас поново упућује на Исусово рођење. Кроз ноћ се шири мирис траве која се у народном веровању често повезује са теофанијом. Осетивши мирис траве, Елифас је предосетио предстојеће Богојављење. Затим стаде распиривати огњиште, које се може поистоветити са топлином породичног дома (заједнице), али исто тако представља и место са кога се призива заштита Бога, што нас наводи на чињеницу да је Елифас био богобојажљив човек.

Тог јутра су Авимелехови родитељи испричали чудне снове, а снови су носиоци и творци мноштва симбола који се могу протумачити на различите начине. Мирјам је уснила сан¹² који је пробудио у њој велике немире. Предосетила је трагедију која ће касније задесити јеврејски народ. Кроз целу причу о сну провлачи се нит покајања. Зашто, баш, покајање? Можда ће се јеврејски народ покајати јер није прихватио рођење Исуса (Сина божјег). На покајање указују следећи појмови: покајничке хаљине, расплетена коса и пепео којим су жене биле посуте. Ако на плетеницу гледамо као на постојање живота,¹³ онда нас расплетена коса доводи у директну везу са смрћу (жалашћу). У *Сџаром*

¹² „О, Господе, да страшна сна што сам га малопре уснила! Видех у сну себе и све бетлехемске жене око Рахиљина гроба, у покајничким хаљинама, расплетене и пепелом посуте, где плачемо и наричемо! [...] Да видех само себе, бојала бих се за Аода, а овако, ваљда, значи неку народну жалост!“ (Матавуљ 1954: 533).

¹³ Вид. опширније Ж. Ševalije и А. Gerbran *Rečnik simbola* (Ševalije, Gerbran 2004: 514).

завейџу и пепео симболизује жалост и кајање, што нам потврђује следећи цитат: „Зато поричем, и кајем се у праху и пепелу; А кад Господ изговори оне речи Јову, рече Господ Елифасу Теманцу: распалио се гнев мој на тебе и на два пријатеља твоја што не говористе о мени право као слуга мој Јов“ (Књига о Јову, 42, 6–7).

Оваква симболика пепела произилази из чињенице да он остаје након ватре (живота), па зато означава смрт. У ширем смислу пепео указује и на ништавност свега постојећег наспрам Створитеља, јер и сам Аврам рече: „Гле, сада бих проговорио Господу, ако и јесам прах и пепео!“ (Књига Постања, 18, 27). На основу свега горе наведеног, можемо закључити да њен сан указује на смрт великог броја јеврејске деце и жалост њихових мајки јер је Рахила¹⁴ мајка израелских поколења.

Елифас је уснио још занимљивији сан:¹⁵ силазак голуба са неба, који је симбол Створитеља света и „изражава веровање у једно небеско божанско биће“ (Rečnik simbola 2004: 427). Голуб је у *Старом завейџу* симбол мира и склада. Голубица Ноју доноси добар глас, доноси му маслинов лист, што је знак да је вода опала (Прва књига Мојсијева, 8, 11). У *Новом завейџу* она представља Светог духа. Дух у виду голуба силази са неба током Исусовог крштења.¹⁶ И заиста, силазак белог голуба у Елифасовом сну може се протумачити као силазак, односно рођење спаситеља, Сина човечјег. Мач који долази с неба има двојако значење и оба се могу уклопити у тумачење Елифасовог сна. Мач несумњиво симболизује страдање, крвопролиће које ће уследити након објаве срећног тренутка. Међутим, он представља свети рат, који ће доћи са Христом, јер ће он бити „ратник“ који ће се борити за ширење хришћанства: „Не мислите да сам ја дошао да донесем мир на земљу; нисам дошао да донесем мир него мач“ (Јеванђеље по Матеју, 10, 34). Мач из Елифасовог сна се забада у највиши врх Јудејске горе. Забоден мач, који ствара извор (овде извор крви), у вези је са „стваралачком делатношћу неба“ (Rečnik simbola 2004: 526). И сама гора често представља карику која је ту да повеже небо и земљу, да укаже на присуство Бога, па тако у *Старом завейџу* имамо обраћање Бога Мојсију на Синајској гори, а у *Новом завейџу* беседу на гори, у којој се Исус обраћа својим ученицима. Крв, која у потоцима тече са највишег врха Јудејске горе, представља патње и страдања невине јеврејске деце.

¹⁴ „Глас у Рами чу се, плач, и ридање, и јаукања много: Рахила плаче за својом децом, и неће да се утеши, јер их нема“ (Јеванђеље по Матеју, 2, 18).

¹⁵ „Усних да долети голуб с неба, а за њим се спусти голем мач и забодје се у највиши врх Јудејске Горе па из оног врха, као из живе ране, бризну крв, најпре танак млаз, па све дебљи, док најпосле проври поток, који омасти стране и поплави долину“ (Матавуљ 1954: 533).

¹⁶ „И кртивши се Исус изиђе одмах из воде; и гле, отворише му се небеса, и виде Духа Божијега где силази као голуб и дође на њега. И гле, глас с неба који говори: ово је син мој љубазни који је по мојој вољи“ (Јеванђеље по Матеју, 3, 16–17).

Авимелех је снове протумачио као најаву доласка Месије и истребљење неверника, а себе је видео као једног од његових војника. Његово тумачење снова писац поткрепљује реченицом: „Ватра плану“ (Матавуљ 1954: 534). Наиме, гледајући на ватру као симбол „очишћења и просветљења“ (Rečnik simbola 2004: 740), присуство ватре можемо поистоветити са духовним присуством Бога. У хришћанској митологији то је Христ.

И био је Авимелех у праву. Тог дана ће присуствовати несвакидашњем догађају који ће из корена променити његов живот. Желећи да нагласи предстојећи обрт, Матавуљ се по ко зна који пут користи вештом симболиком. Почевши од самог доба дана (јутра), којим, у ужем смислу, указује на ново раздобље у Авимелеховом животу, а у ширем смислу, почетак нове ере у животу човечанства: „Јутром затирем све безбожнике на земљи, да бих истребио из града Господњег све који чине безакоње“ (Псалам, 101, 8). Симболика се даље наставља у Авимелеховој припреми¹⁷ за нови дан. Сви појмови имају небеску и божанску симболику. Нож као оружје, односно као оруђе, симбол је нагле смрти, али и чињенице да живот зависи од Бога и да само Он, који га је створио, има право и да га одузме. Нож је и симбол жртве (нож у Аврамовој руци за жртвовање Исака). Авимелеховим огртањем беле кабанице назначен је преображај у његовом животу; најављен је догађај који ће надилазити његов разум. Ова промена приказана је кроз симбол левог рамена на коме је праћка, што није случајност: лева страна симболизује прошлост, односно оно што остаје иза човека. Тиме је указано на свршетак његовог обичног пастирског живота, у којем се праћком бранио од звери и разбојника. Када му мајка на десно раме стави торбу са хлебом, смоквама, маслинама и луком, она као да га тог момента предодређује за један други живот, живот у којем ће доживети духовно очишћење, али не и заборав свога порекла. Ове претпоставке нису необичне ако се узму у обзир следећи појмови и њихова значења: хлеб, који код старих Јевреја јесте припрема за очишћење, патња због одрицања, сећање на порекло; маслина и смоква, које имају божанску симболику, јер у *Библији* означавају очишћење, рај и божји мир; десна страна је божанска, означава будућност и благослов. Тог судбоносног јутра Елифас је благословио свога првенца тако што му је положио десну руку на главу, као што је и Јаков благословио Јефрема.¹⁸

Авимелех је био пастир, а у тадашњем јеврејском номадском друштву пастир има религиозни симболизам јер је Бог пастир Израела: „Господ је пастир мој, ништа ми неће недостајати“ (Псалам, 23, 1). Док је чувао овце, Авимелех

¹⁷ „Кад Авимелех задену нож за појас, обеси праћку о лево раме, огрну се белом вуненом кабаницом без рукава и узне високи пастирски штап, мати му стави у торбу хлеба, лука, сувих смокава и маслина, па му одгрну десно раме и обеси торбу“ (Матавуљ 1954: 535).

¹⁸ „А Јосиф кад виде где отац метну десну руку своју на главу Јефрему, не би му мило, па ухвати за руку оца својега да је премести с главе Јефремове на главу Манасијину“ (Прва књига Мојсијева, 48, 17).

посматраше небо. Једна велика звезда, која је летела од Јерусалима ка Бет-Лехему, обасјала је небо. Авимелех је уочио да, пре него што се угасила изнад Бенјаминовог имања, баци најјачу светлост. Поново угледа светлост и три прилике на камилама, а за њима се кретаху три пешака. Пратили су правац кретања звезде. Авимелех потрча за њима и пред кућом угледа гомилу људи. Једва се проби кроз гомилу. Угледа дете у слами и три човека у црним ризама и високим капама, који му се клањаху. Од пастира сазнаде да су човек и жена из Галилеје и да путују у Јерусалим. Ту су застали да преноће, али жену снађоше порођајне муке. Кад је дете дошло на свет, светлост се јави, затим неки звук и гласови људи.

Тражити библијски подтекст у овом делу приповетке потпуно је непотребно, јер о том догађају јасно говори *Јеванђеље по Мајтеју*. Можда, међутим, треба обратити пажњу на мотив звезде (светлости). Наиме, познато је да се божанство најбоље открива светлошћу, јер је свака појава светог окружена ореолом светлости. У *Сћаром завешћу* звезде најављују вољу божју, долазак Месије,¹⁹ а на старозаветну симболику се надовезује хришћанска, јер је Исус светлост свету, светлост која ће обасјати незнабошце (Јеванђеље по Луки, 2, 30–32). Људи на камилама беху мудраци са истока, које је послао цар Ирод да пронађу дете за које је чуо да ће бити цар јудејски. Дариваше дете златом, тамјаном и смирном и пошто су примили заповест у сну, не обавестише Ирода, већ одоше другим путем (Јеванђеље по Матеју, 2, 1–12).

Пастири²⁰ рекоше Авимелеху да је то дете Месија, што њега разљути. Он није могао да рођење тог детета повеже са рођењем Месије. На хебрејском *машијах* значи 'помазаник', а само су цареви били помазивани људи. Зар да се Месија роди у јаслама, да му родитељи буду просјаци из Галилеје? Он треба да буде од царскога рода Давидова, а не да му мајка буде Галилејка. Јерусалим је презирао Галилејце јер је у Галилеји становништво било измешано. „Та покрајина имала је међу својим насељеницима, у време Исусово, много не Јевреја – Феничана, Сираца, Арабљана, и чак Грка“ (Ренан 1921: 14). Они нису могли имати чисту јеврејску крв, па нису ни могли изнедрити пророка.²¹ Ни персијски мудраци у то га нису могли уверити:

¹⁹ „Јер, гле, мрак ће покрити земљу и тама народе; а тебе ће обасјати Господ и слава његова показаше се над тобом. И народи ће доћи к виделу твојему и ка светлости која ће те обасјати“ (Књига пророка Исаије, 60, 2–3).

²⁰ „И бејаху пастири у ономе крају који чуваху ноћну стражу код стада својега. И гле, анђеос Господњи стаде међу њих, и слава Господња обасја их; и уплашише се врло. И рече им анђеос: не бојте се; јер гле, јављам вам велику радост која ће бити свему народу. Јер вам се данас роди спас, који је Христос Господ, у граду Давидову. И ето вам знак: наћи ћете дете повито где лежи у јаслама“ (Јеванђеље по Луки, 2, 8–12).

²¹ „Немогуће је дакле овде подићи какво било питање расе и истраживати која крв је текла у жилама онога што је највише допринео да у човечанству збрише разликовање по крви“ (Ренан 1921: 14).

„И ти си дете да би могао разумети што бих ти одговорио! Али запамти: ово ће се дете у далеком времену назвати: Кнез Мира и Светлост Правде! –У далеком времену! – помисли Авимелех. – Дакле ово није наш Машијах...“ (Матавуљ 1954: 548).

Две недеље је боловао, а затим је чуо причу да је оно дете син неког њиховог властелина и Галилејке. Нико није веровао да је то дете Месија. Можда је та прича проистекла из чињенице да је Марија остала трудна пре него што је постала Јосифова жена. Она је тада била само испрошена за њега, о чему сведочи и *Нови завети*: „А рођење Исуса Христа било је овако: кад је Марија, мати његова, била испрошена за Јосифа, а још док се нису били састали, нађе се да је она трудна од Духа светог“ (Јеванђеље по Матеју, 1, 18).

Након двадесет месеци Авимелех остаде без своје породице. Његови родитељи погинуше јер бранише Аода, кога заклаше Иродови²² војници, а сам Авимелех, уз мало среће, успе да убије једног римског војника и побегне у Јерусалим. Он не само да је био погођен смрћу својих најближих већ је погазио једну од божјих заповести – Не убиј! Снови су се обистинили и поток крви поплави Јудејску долину. Авимелех остаде сам и попут Аврама постаде луталица. У потрази за бољим животом он одлази од куће и постаје водич каравана. Он сам себе приноси као жртву, желећи да се ослободи тескобе која га је беспштедно притискала. Иако је живео богоугодно, ипак је попут Јова стављен на тешка искушења. У једном дану остаје без свега што је имао. Суочава се са самим собом, својом патњом и црним мислима. Унутрашња борба, коју је водио са собом и оним због кога је његова безбрижна младост прекинута, изједала га је изнутра, али ни његова спољашњост није била поштеђена.

Палестински град Хесбон био је близу палестинске границе. У њему је био велики сунчев храм у коме боравише највећи мудраци. Једног јутра Авимелеха пут наведе у тај храм. Кретање ка храму, заправо, јесте кретање ка духовном остварењу. Као место божјег силаска, симбол његовог присуства представља пут којим се човек уздиже до божанског. Храм се налази у средишту трга (града) и као такав представља средиште света – налази се у „вертикали Небеске палате“ (Rečnik simbola 2004: 277). На овом месту Авимелех ће доживети свој духовни преображај, јер светлост сунца представља духовну и интелектуалну спознају.

У Авимелеху је сада тешко било препознати оног лепог и стаситог младића: његове руке и лице беху црни од сунца, а одећа на њему беше изношена и излизана. На његовом лицу се читавих велика туга и жалост. Пре него што уђе у храм, он опра руке и ноге, и седе подаље од гомиле. Тиме је означен његов

²² „Ирод кад виде да су га мудраци преварили, разгневи се прво и посла те побише сву децу по Витлејему и по свој околини његовој од две године и ниже, по времену које је добро дознао од мудраца“ (Јеванђеље по Матеју, 2, 16).

скори духовни преображај. Наиме, вода је средство обредног очишћења и препорода. Вода крштења, код хришћана, спира грехе и њоме се ступа у стање новог човека (одбацује се стари и започиње нови живот). Она је у *Новом завету* симбол Духа: „А кад се крсти сав народ, и Исус пошто се крсти и мољаше се Богу, отвори се небо, и сиђе на њ Дух свети у телесноме облику као голуб, и чу се глас с неба говорећи: ти си син мој љубазни, ти си по мојој вољи“ (Јеванђеље по Луки, 3, 21–22).

Овај чин се може повезати и са старозаветним потопом (једно доба нестаје, а друго настаје). Кад угледа свештеника тога храма, у њему препозна једног од мудраца који су походили дете у јаслама. Он паде пред мудрацем на колена и затражи од њега, са сузама у очима, спас. Само падање на колена код Јевреја је означавало дубоко поштовање. Сетио се старац пастира који га је пре две године пратио до друма јерусалимскога. Док су шетали, Авимелех му је испричао догађаје који су уследили након њиховог одласка. Са великом мржњом је причао о ономе кога су спасили од руку Иродових војника.²³ Крв његових предака у њему је прорадила. Желео је смрт својим непријатељима. Једино би га смрт онога због кога је његов род страдао, излечила: „Јер мука не излази из праха нити невоља из земље ниче. Него се човек рађа на невољу, као што искре из угљевља узлећу у вис“ (Књига о Јову, 5, 6–7).

Дуго су шетали, а онда седоше на ћилим, испод једног храста. Ако пођемо од претпоставке да ћилим симболизује рај (место где се небо спаја са земљом), можемо закључити да је Авимелех уз помоћ мудраца, као свог духовног учитеља, успео да спозна себе, односно да схвати своју сврху и нађе своје место под сунцем. Успео је да досегне рајско стање као могућност постизања духовног успона дуж осе земља – небо. Као прилог овој претпоставци јавља се хрест, који је божанско дрво, још једна веза између неба и земље, Бога и људи. Бог се обратио Авраму крај храста; Исус Навин учини крај храста завет са народом да ће служити Богу:

„Тако учини Исус завет с народом онај дан и постави им уредбе и законе у Сихему. И записа Исус ове речи у књигу закона Божијега; и узевши камен велик подиже га онде под храстом који беше код светиње Господње. И рече Исус свему народу: ево, камен овај нека вам буде сведочанство; јер је чуо све речи Господње, које нам је говорио; и нека вам буде сведочанство да не бисте слагали Богу својему“ (Књига Исуса Навина, 24, 25–27).

Ови стихови нас у *Сћаром завету* упућују на следеће стихове: „Тада се скупише сви Сихемљани и сав дом Милов, и отидоше и поставише Авиме-

²³ „Анђео Господњи јави се у сну Јосифу и каза му: устани, узми дете и матер његову па бежи у Мисир, и буди онамо док ти не кажем; јер ће Ирод тражити дете да га погуби. И он уставши узне дете и матер његову ноћу и отиде у Мисир. И би тамо до смрти Иродове: да се изврши што је Господ рекао преко пророка који говори: из Мисира дозвах сина својега“ (Јеванђеље по Матеју, 2, 13–15).

леха царем код храста који стоји у Сихему“ (Књига о судијама, 9, 6). Авимелех, из истоимене приповетке, није постао цар, али под храстом одлучи да остане код мудраца и спозна истину. А Бог је истина, јер он представља и мудрост, и разум, и силу (Књига о Јову, 12, 13). Стари мудрац, попут Христа у *Јеванђељу по Јовану*, свом младом ученику открива пут до истине, пут мудрости, и на тај начин га продуховљује. Временом постаје мудрац, а мржња проналази излаз из његовог срца. Он коначно проналази себе и свој духовни мир.²⁴ Патња и жртва прошириле су његове духовне границе и изазвале његов преображај. Вероватно је временом спознао Мојсијеве речи: „[...] не бојте се, јер Бог дође да вас искуша и да вам пред очима буде страх његов да не бисте грешили. И народ стајаше издалека, а Мојсије приступи к мраку у којем беше Бог“ (Друга књига Мојсијева, 20, 20–21).

Суштину приповетке *Авимелех* чини трагање за Богом. Симо Матавуљ је у једном моменту свога живота осетио мржњу, и као јунак своје приче због тога изгубио оно што је било највредније, изгубио је веру у Бога, а самим тим и смисао живота. Авимелех се, одбацујући Исуса као Сина божјег, одрекао и самог Бога: „Који се год одриче сина ни оца нема; а који признаје сина, и оца има“ (Прва саборна посланица Св. апостола Јована Богослова, 2, 23). Да се вратио на прави пут, видимо по томе што је постао мудрац. А спознати пут мудрост је тешко јер само „Бог зна пут њезин, и познаје место њезино“ (Књига о Јову, 28, 23). Приповетка *Авимелех* је настала током последњих година пишчевог живота као залог његове љубави и искреног кајања јер се у једном моменту свога живота одрекао Бога.

ЛИТЕРАТУРА

- „Друга књига Мојсијева“. у: *Светио ѿсмо Сѿароѳа и Новоѳа завјейѿа*. Превели Ђуро Даничић и Вук Караѿић. Београд: Британско и инострано Библијско друштво, 1985.
- „Јеврејима посланица св. апостола Павла“. у: *Светио ѿсмо Сѿароѳа и Новоѳа завјейѿа*. Превели Ђуро Даничић и Вук Караѿић. Београд: Британско и инострано Библијско друштво, 1985.
- „Књига Исуса Навина“. у: *Светио ѿсмо Сѿароѳа и Новоѳа завјейѿа*. Превели Ђуро Даничић и Вук Караѿић. Београд: Британско и инострано Библијско друштво, 1985.
- „Књига о Јову“. у: *Светио ѿсмо Сѿароѳа и Новоѳа завјейѿа*. Превели Ђуро Даничић и Вук Караѿић. Београд: Британско и инострано Библијско друштво, 1985.

²⁴ „Овај мој син беше мртав, и оживе; и изгубљен беше, и нађе се“ (*Јеванђеље по Луки*, 15, 24).

- „Књига пророка Исаије“: у: *Светио ѿисмо Сїтароџа и Новоџа завјейта*. Превели Ђуро Даничић и Вук Караџић. Београд: Британско и инострано Библијско друштво, 1985.
- „Књига пророка Михеја“: у: *Светио ѿисмо Сїтароџа и Новоџа завјейта*. Превели Ђуро Даничић и Вук Караџић. Београд: Британско и инострано Библијско друштво, 1985.
- „Књига о судијама“: у: *Светио ѿисмо Сїтароџа и Новоџа завјейта*. Превели Ђуро Даничић и Вук Караџић. Београд: Британско и инострано Библијско друштво, 1985.
- Матавуљ, Симо. 1939. *Биљешке једноџ ѿисца*. Београд: СКЗ.
- Матавуљ, Симо. 1954. *Сабрана дела*. књ.VI. Београд: Просвета.
- „Откровење светог Јована богослова“: у: *Светио ѿисмо Сїтароџа и Новоџа завјейта*. Превели Ђуро Даничић и Вук Караџић. Београд: Британско и инострано Библијско друштво, 1985.
- „Прва књига Мојсијева“: у: *Светио ѿисмо Сїтароџа и Новоџа завјейта*. Превели Ђуро Даничић и Вук Караџић. Београд: Британско и инострано Библијско друштво, 1985.
- „Прва посланица светог Јована богослова“: у: *Светио ѿисмо Сїтароџа и Новоџа завјейта*. Превели Ђуро Даничић и Вук Караџић. Београд: Британско и инострано Библијско друштво, 1985.
- „Псалми Давидови“: у: *Светио ѿисмо Сїтароџа и Новоџа завјейта*. Превели Ђуро Даничић и Вук Караџић. Београд: Британско и инострано Библијско друштво, 1985.
- Радуловић, Оливера. 2011. „Библијски мотив у Матавуљевим приповеткама“: у: Иванић, Д. и Вукићевић, Д. ур. *Симо Маїтавуљ – дело у времену*. Зборник радова са Међународног скупа *Књижевно дело Симе Маїтавуља*. Филолошки факултет, Београд: 271—279.
- Ренан, Ернест. 1921. *Живоић Исусов*. Београд/Сарајево: И. Ђ. Ђурђевић.
- „Свето јеванђеље по Луки“: у: *Светио ѿисмо Сїтароџа и Новоџа завјейта*. Превели Ђуро Даничић и Вук Караџић. Београд: Британско и инострано Библијско друштво, 1985.
- „Свето јеванђеље по Матеју“: у: *Светио ѿисмо Сїтароџа и Новоџа завјейта*. Превели Ђуро Даничић и Вук Караџић. Београд: Британско и инострано Библијско друштво, 1985.
- Ševalije, Žan/ Gerbran, Alen. 2004. *Rečnik simbola*. Novi Sad: Stylos.
- Werber, Eugen. 1982. *Talmud*. Rijeka: Otokar Keršovani.

Jovana N. Bandić

BIBLICAL SUBTEXT IN SIMO MATAVULJ'S SHORT STORY *ABIMELEC*

Summary

The paper examines the significance of the biblical subtext in Simo Matavulj's short story *Abimelech*. The short story has been analyzed by the method of gradually finding biblical motives so that the intertextual relation has been established with the *Book of Job*, the *Gospel of Matthew*, the *Book of the Revelation of Saint John the Divine*, the *First Book of Moses* ... Already at the first reading, through the biblical quotations given in the text, we can discern the biblical subtext. *The Bible* quotations are given at the beginning of the chapters. The main character, Abimelech, tells the story of his life of sufferings. An important link in this story is his younger brother, Ehud, about thirty days old, whose life's ending awakes a cry in Abimelech's soul and a volcano in his head. What lies in the basis is the biblical story of the terrible massacre of Jewish children during the reign of Herod (the motive of suffering and sacrifice), the act of spiritual transformation through suffering and the biblical idea of unfailing love of God and those who are believers.

Keywords: biblical legend, subtext, intertextuality, quote